

Αρμενιστής

Τόμ. 2, Αρ. 2 (2024)

Αρμενιστής

Τα Μυστήρια της Θεοτόκου

Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος

doi: [10.12681/armen.37644](https://doi.org/10.12681/armen.37644)

Copyright © 2024, Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος

Άδεια χρήσης [#plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.frontlicense.cc-by-nc-nd4/#](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.frontlicense.cc-by-nc-nd4/#).

Τα Μυστήρια της Θεοτόκου

Αρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου

Καθηγουμένου Ιεράς Μονής Φανερωμένης Νάξου

Μυστήριο στη χριστιανική παράδοση είναι ο χώρος όπου ενεργεί ο άκτιστος Θεός. Είναι γεγονός ή κατάσταση που δεν μπορεί ούτε να λεχθεί ούτε να νοηθεί, ωστόσο δημιουργεί και αναδημιουργεί κόσμους, και γι' αυτό έχει μεταμορφωτική επίδραση στην ύπαρξή μας.

«Εκάλυψες μέσα σε σιγή το μυστήριό σου», αναφέρει σε κείμενό του για τη Θεοτόκο ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης. Πραγματικά, ελάχιστα γράφονται για το πρόσωπο της Μητέρας του θεανθρώπου στα Ευαγγέλια, ωστόσο κάθε τι που οι Ευαγγελιστές διασώζουν υπομνηματίζει ένα μεγάλο, ζωντανό και αενάως μεθεκτό μυστήριο.

Συνηθίζεται στον κηρυγματικό λόγο της Εκκλησίας σύγχρονοι ομιλητές να αναφέρονται στα χαρίσματα της Παναγίας. Και οι πιστοί αποδίδουμε σ' αυτήν αρετές που θα θέλαμε να κοσμούν μια γυναίκα της εποχής μας, όπως είναι, για παράδειγμα, η σιωπή ή η σεμνότητα. Έτσι, η Παναγία συχνά απεικονίζεται σαν ένα καλό, σεμνό και συνετό κορίτσι, υπάκουο στους γονείς του, πρότυπο για κάθε εποχή και κοινωνία, μάλιστα πατριαρχική.

Άραγε, αυτό ήταν όλο κι όλο η κόρη του Ιωακείμ και της Άννας;
Όχι, εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα μυστήριο.

Στην υμνογραφία η Κοίμησή της αναφέρεται ως το "τελευταίον έπ αύτῃ μυστήριον". Είναι εύκολο να ανακαλέσουμε το πρώτο μυστήριο, τον ευαγγελισμό που την κατέστησε Θεοτόκο. Είναι λοιπόν πολλά τα μυστήρια της Παναγίας, όπως και η ίδια είναι μυστήριο. Γεννιέται με φυσικό τρόπο, και γεννά τον Θεό ως άνθρωπο, παραμένει άνθρωπος και όμως υπερβαίνει κατά πολύ το ανθρώπινο!

Η Παναγία έκανε αυτό που δεν έκανε κανείς μέχρι τότε (ή και μέχρι σήμερα) στην ιστορία, έδρασε με ένα πρωτοφανή όσο και μυστικό τρόπο, δηλαδή όχι εκτεθειμένο στα βλέμματα των πολλών. Το μυστήριο ξεκινά με την είσοδό της στον ναό. Εκεί, σύμφωνα με την αρχαία παράδοση που καταγράφεται στο πρωτευαγγέλιο του Ιακώβου, αφιερώνεται τριετής, για να παραμείνει δώδεκα έτη. Εισέρχεται πρώτη και μόνη – κατά μια άρρητη οικονομία – στα άγια των αγίων, καταργώντας έτσι έναν απαράβατο νόμο, γεγονός που προαναγγέλλει τη χάρη, ότι ήδη όλα αρχίζουν να γίνονται καινά.

Εκεί ζει το μυστήριο της ησυχίας.

Ας δούμε τι είναι και τι δεν είναι αυτό το μυστήριο της ησυχίας, όπως το εννοεί η Ορθόδοξη παράδοση. Δεν είναι αδράνεια και απραξία, δεν είναι απόδραση από την ιστορία ούτε άρνηση της ζωής. Είναι ένα είδος δράσης εσωτερικής που φωτίζει και μεταμορφώνει τον άνθρωπο. Στα άδυτα του ναού η Παναγία κατευθύνει τον νου της στον Θεό, συνάζει και αφιερώνει σ' Εκείνον όλους τους λογισμούς, τα συναισθήματα, τις επιθυμίες της. Δέχεται τροφή του αγγέλου, την τροφή που είναι «πᾶν ῥῆμα Θεοῦ». Αποκτά δηλαδή γνώση, και μια πνευματική συγγένεια με τον Θεό, στην οποία δεν είχε φθάσει άλλος πριν από εκείνη. Η προσευχή της προς τον Θεό δεν είναι ατομικά αιτήματα. Όλη η ύπαρξή της γίνεται προσευχή, αναφορά στον Δημιουργό. Τίποτε υλικό ή πνευματικό δεν παρεμβαίνει ανάμεσα σε εκείνη και στον Θεό-Λόγο. Κραυγάζει χωρίς να φωνασκεί, ζητά το απολύτως ουσιώδες, ζητά αυτόν που ποθεί, τον υπερούσιο Θεό, αυτόν που κρατά στην άκτιστη αγκαλιά του τα σύμπαντα. Το δόσιμό της στον Θεό, η αναφορικότητά της, είναι τέλεια, καταλήγοντας σε πλήρη ταύτιση του θελήματός της με το θέλημά Του. Δεν ζητά εγωιστικά. Ζητά να χαθεί, να εξαφανισθεί, να δώσει χώρο ώστε να φανερωθεί ο Θεός. Με τον τρόπο της όμως δεν εξαφανίζει την ανθρώπινη φύση, αντιθέτως την αποκαθιστά στο φυσικό της κάλλος, στη φυσική της αγαθότητα.

Η Θεοτόκος έτσι θεωρείται το αρχέτυπο του μοναχού, είναι η πρώτη μοναχή με την ουσία του όρου. Διότι καθιστά ιδιότητες του προσώπου της τις τρεις υποσχέσεις που δίνει ο μοναχός στη μοναχική του κουρά. Την παρθενία, την υπακοή και την ακτημοσύνη. Την ακτημοσύνη, διότι δεν κατέχει τίποτε, γι' αυτό και δεν κατέχεται από τίποτα. Την υπακοή, διότι ταύτισε το θέλημά της με το θέλημα του Θεού, τον οποίον αγάπησε. Και την παρθενία όχι απλώς ως βιολογική κατάσταση, αλλ' ως θείο έρωτα και ολοκληρωτικό δόσιμο. Αυτή η παρθενία οδήγησε στο μεγάλο αντίθετό της, τη

μητρότητα. Ποιός άκουσε μητέρα παρθένο; Κι όμως, η σύζευξη μητρότητας και παρθενίας, των δύο φαινομενικά αντιθέτων, γίνεται πραγματικότητα στο πρόσωπό της, δείχνοντας ότι η ανθρώπινη φύση είναι πολύ πιο δεκτική του υπερφυσικού από όσο πιστεύουμε.

Έτσι γίνεται το τείχος του κόσμου. Η μεταφορική εικόνα της Παναγίας ως τεράστιου κοσμικού τείχους παραπέμπει στο ύψος και στο βάθος, στην ακλόνητη σθερότητα και αμετακίνητη εδραίωση της ανθρώπινης φύσης στο καλό, στο αγαθό, μέσα από την ευθύτητα του νου της, τη ρώμη της προαίρεσής της και τον θείο της έρωτα.

Η εποχή μας καυχάται για ένα δήθεν ολιστικό και συμπεριληπτικό μοντέλο, το οποίο προβάλλει ως στάση και τρόπο βίου. Όμως, ο υστερικός τρόπος που χαρακτηρίζει κάθε έκφανση της σύγχρονης «ψαγμένης» ζωής προδίδει το αντίθετο, δηλαδή μια τραγικά κομματιασμένη ψυχή και ανθρωπότητα, η οποία αναιρεί στην πράξη αυτό που διακηρύσσει. Όλοι και όλα είμαστε ένα, αλλά στην πραγματικότητα ο ένας κατασπαράζει τον άλλο, κι όλοι μαζί τη φύση. Αγνοεί η εποχή μας ότι το πραγματικά ολιστικό μοντέλο το πραγματοποίησε στη δική της ύπαρξη και σε τέλειο βαθμό η Θεοτόκος. Αν και ζει μόνη και έγκλειστη, όμως, μέσα στον νου και στην καρδιά της αγκαλιάζει και συμπεριλαμβάνει τη σύμπασα κτίση. Όπως λέει χαρακτηριστικά ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, εκεί, στον ναό, η Παρθένος ακούει για την πτώση, τις συμφορές, τα πάθη και τις δυστυχίες των ανθρώπων. Και καθώς βλέπει τη φορά του γένους προς τον άδη, τη συνεχώς καλλιεργούμενη πτώση, θλίβεται. Ωστόσο δεν καταθλίβεται. Γιατί η ψυχή της είναι ήδη ενωμένη με τον Λόγο. Και θέλοντας να βρει αντίδοτο του τόσο φοβερού πάθους που δέρνει το γένος της, την ανθρωπότητα, αναλαμβάνει την υπέρ παντός του κόσμου πρεσβεία, με ρώμη και θέρμη, ώστε να ελκύσει τον Θεό, για να συνδέσει με τον εαυτό Του το πλάσμα του, θεραπεύοντας το τραύμα και την ασθένεια. Έτσι, όχι μόνο αναφέρεται, αλλά αναφέρει και ολον τον κόσμο στον Θεό. Ζει για πρώτη φορά στην ιστορία, και όσο είναι δυνατόν στον άνθρωπο, το ομοούσιο της ανθρωπότητας, το ότι όλοι είμεθα ένας άνθρωπος, και όλη η κτίση μια Εκκλησία, εδραιωμένη στο θέλημα του Θεού, ο οποίος είναι η άκτιστη Εκκλησία.

Κάνει λοιπόν κάτι μεγαλειώδες, που την καθιστά παγκόσμια μητέρα: Ως μεσίτρια προσάγει στον Θεό τα συντρίμια όλου του ανθρώπινου γένους. Και γίνεται και προ του τόκου Μητέρα όλου του κόσμου. Και ο Θεός, ερασθείς, δηλαδή αφού γνώρισε και αγάπησε αυτήν που ήδη με την προαίρεσή της είχε γίνει συγγενής Του περισσότερο

από κάθε άλλον άνθρωπο, την εξέλεξε για το έργο της σωτηρίας όλου του κόσμου. Πλέον, καρπός της ζωής της ήταν η ενσάρκωση του Λόγου. Όταν την επισκέπτεται ο Αρχάγγελος, εκστατικός και έκθαμβος, εκείνη δέχεται κάποιον γνώριμο.

Ακριβώς επειδή είναι ενωμένη με τον Λόγο, μένει και ακούει προσεκτικά τον απεσταλμένο του Θεού, και όπως λέει χαρακτηριστικά ο Ρωμανός ο Μελωδός, αρχικώς «έκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ ἠσύχασε». Η σιωπή της είναι γεμάτη οξυδέρκεια, αντίληψη, ετοιμότητα. Συλλέγει τις σκέψεις της, για να κατανοήσει με προσοχή και νηφαλιότητα το μήνυμα που δέχεται. Η Παρθένος ξέρει να διακρίνει τι γνωρίζει και τι όχι. Και έτσι, ανακρίνει τὸν Ἄγγελο με θάρρος και παρρησία, ζητώντας να μάθει τον τρόπο της ενσάρκωσης: «Πώς θα γίνει αυτό που λές, αφού δεν γνωρίζω άνδρα;» (Λουκ. 1,34). Είναι ταπεινή και δυνατή. Γι' αυτό και ο Αρχάγγελος που λίγο νωρίτερα είχε δεσμεύσει τη φωνή του Ζαχαρία, του πατρός του Προδρόμου, δεν μπορεί, δεν τολμά τώρα να δεσμεύσει τη δική της φωνή. Τη βλέπει να φλέγεται από το Πνεύμα το Άγιο. Και της απευθύνει το «Χαῖρε κεχαριτωμένη», αυτό που τα λέει όλα. Γιατί βλέπει μέσα της τὸ πλήρωμα της άκτιστης θείας ενέργειας. Η ψυχή της είχε ήδη γίνει δώμα θείων μυστηρίων. Η ενσάρκωση του Λόγου ήταν η απάντηση στον δικό της θείο έρωτα.

Ας δούμε ακροθιγώς το μυστήριο της ενσάρκωσης που έλαβε χώρα μέσα της. Ο ίδιος ο Θεός Λόγος βρίσκει στο πρόσωπό της την ανθρώπινη φύση όπως ακριβώς τη δημιούργησε, και τώρα την προσλαμβάνει, σωματοποιείται δανειζόμενος τη σάρκα της, για να γίνει ομοούσιός μας και να ενώσει στην υπόστασή Του όλη την ανθρωπότητα με τον Θεό. Ο Χριστός, ένσαρκος Λόγος, κάνει Εκκλησία το σώμα που παίρνει από την μητέρα Του, δηλαδή καθιστά όλους μας μέλη του Σώματος που γέννησε η Θεοτόκος. Έτσι ο τίτλος Μητέρα δεν είναι απλά ένα στερεότυπο ή ένας τίτλος τιμής, δεν είναι μόνο συμβολικά μητέρα όλων, αλλά και πραγματικά, αφού γέννησε το Σώμα στο οποίο συμπεριλήφθηκαν μυστηριακά όλοι όσοι βαπτίζονται και κοινωνούν τον Χριστό, και εν δυνάμει όλος ο κόσμος. Άλλο ένα μυστήριο της Θεοτόκου. Είναι η φυσική μας μητέρα.

Ως μητέρα μεριμνά για όλον τὸν κόσμο, και η μέριμνα της θα φαίνεται συνεχώς στη μετέπειτα ζωή της. Ήδη όταν μετά τον ευαγγελισμό επισκέπτεται την εξαδέλφη της Ελισάβετ, ο ύμνος που αναπέμπει στον Θεό δεν αναφέρεται απλά στο συγκεκριμένο συμβάν. Ο ύμνος της Θεοτόκου (Λουκ. 1,46-55), τον οποίον ψάλλει η Εκκλησία σε κάθε Όρθρο, είναι ένα προφητικό κείμενο που επιβεβαιώνει το παγκόσμιο έλεος του Θεού

αλλά και την έλευση της δικαιοσύνης, η οποία ανατρέπει τους δυνάστες και όσους συσσωρεύουν πλούτο. Αυτή η εκδίωξη των τυράννων και η αποκατάσταση της δικαιοσύνης είναι χαρακτηριστικό των εσχάτων. *«Διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν. Καθεῖλεν δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς, πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλεν κενούς.»* Τη μέριμνά της για τον κόσμο δείχνει χαρακτηριστικά και στον γάμο της Κανά, όπου μεσιτεύει με παρρησία προς τον Υιό της.

Αυτής της μεσιτείας, όμως, προηγείται η απόλυτη αφιέρωση, η ολόθυμη συνέργεια. Γι' αυτό και σε όλη την πορεία του βίου της δεν ζητά τίποτε για τον εαυτό της, αλλά ούτε και για τον ίδιο τον Υιό της. Όλοι ζητούν – οι μαθητές, ακόμα και η μητέρα μαθητῶν – αλλά ποτέ εκείνη. Από τις σύντομες αναφορές των ευαγγελιστῶν γνωρίζουμε ότι ακολουθεί τον Υιό της σε κάθε του βήμα, συμβάλλοντας στο σχέδιο της οικονομίας, γεμάτη γνώση και αγάπη.

Στα δεκαέξι της χρόνια είναι ετοιμοθάνατη. Με τον λόγο της συγκατάθεσής της στο σχέδιο της σωτηρίας, το «Ἰδού, ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ρῆμα σου» διακινδυνεύει να ατιμασθεί από τον λαό της και να πεθάνει. Απαντά «Ναι» στην κλήση του Θεού να σαρκωθεί μέσα της, γνωρίζοντας ότι η εγκυμοσύνη της θὰ προκαλέσει την επιβολή του Μωσαϊκού νόμου, ο οποίος ορίζει λιθοβολισμό για μοιχεία. Αποδέχεται λοιπόν τον θάνατο προ του φυσικού θανάτου. Και ακολουθεί μια πορεία παράλληλη με την πορεία του Ιησού. Είναι πορεία πάθους, σταυρού, θανάτου και αναστάσεως. Κατά την Υπαπαντή δέχεται πρώτη την προφητεία του πάθους από τον προφήτη Συμεών, ο οποίος την προειδοποιεί: «σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία» (Λουκ. 2,35). Και ρομφαία εννοεί την οξεία του πάθους προσβολή. Ποιό θα είναι αυτό το πάθος; Ο κλονισμός, η αμφιβολία. Αυτά που πρόκειται να συμβούν είναι αρκετά να κλονίσουν και το πιό νηφάλιο νου. Διαγράφει λοιπόν η Θεοτόκος την πορεία κάθε πιστού, αφού ακολουθεί τον Χριστό σε κάθε του βήμα: στη φυγή, στον πόνο, στην ατιμία, στην προδοσία, στο πάθος, αλλά και στη δοκιμασία του κλονισμού. Διατηρεί, όμως, τον άσβεστο καημό να ακολουθήσει το θέλημα του Θεού έως θανάτου. Γι' αυτό και όταν πέφτει το απόλυτο σκοτάδι, μυροφόρα πρώτη ανάμεσα στις μυροφόρες, κι ενώ οι άνδρες είναι κρυμμένοι και έντρομοι στα μεσάνυχτα του νου τους, παραβαίνει με τις άλλες μαθήτριες τον Μωσαϊκό νόμο, για να αποδώσει τιμή, αγάπη και σεβασμό προς τον νεκρό. Η αγάπη της δεν υπολογίζει καμιά δύναμη επίγεια, καμιά απειλή αρχόντων

του κόσμου τούτου. Η επιθυμία, ο λογισμός, και το νεύρο της ψυχής είναι στραμμένα ολοκληρωτικά προς τον Θεό.

Η Θεοτόκος είναι όλη μια φωτισμένη αίσθηση, γιατί αγαπά τη σιωπή. Όχι τη σιωπή του αδρανούς και νωθρού που δεν έχει να πει τίποτα. Εκείνη σιωπά για να θυσαυρίσει τα ρήματα ζωής που βγαίνουν από το στόμα του Χριστού, όπως αναφέρει ο Ευαγγελιστής Λουκάς: «Ἡ δὲ Μαριὰμ πάντα συνετήρει τὰ ρήματα ταῦτα, συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς» (Λουκ. 2,19). Αυτό που έκανε στον ναό, αυτό συνεχίζει να κάνει και καθόλη τη διάρκεια της θείας οικονομίας. Λίγο αργότερα ὁ Ευαγγελιστής επαναλαμβάνει: «καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ διετήρει πάντα τὰ ρήματα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς.» (Λουκ. 2,51) Αυτό είναι το περιεχόμενο της ησυχίας, της πνευματικής ζωής γενικότερα, όπως την εννοεί η Ορθόδοξη παράδοση. Τούτο κατά πολύ απέχει από το να είναι απόδραση από το δράμα της ιστορίας ή απόσυρση στην ιδιωτικότητα. Η ησυχία στην οποία μας εισάγει η Θεοτόκος είναι η κένωση του εαυτού, προκειμένου να φανερωθεί ο Χριστός, η εγκάρδια στάση της θερμής δέησης για ὅλον τον κόσμο, η περισυλλογή των λογισμών, των αισθημάτων και των αισθήσεων, η ξενία εχθρών και φίλων και η προσφορά ὅλων στον Χριστό.

Ὡστόσο, ο Χριστός στη γυναίκα που μακάρισε εκείνη που τον γέννησε και τον γαλούχησε λέει: «Μενοῦν γε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσσοντες αὐτόν.» (Λουκ. 11,28) Και όταν του λένε ὅτι η μητέρα Του τον ζητά, σχολιάζει: «Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ τηροῦντες.» (Λουκ. 8,21) Αυτό είναι επίσης ένα μυστήριο, το μυστήριο της θείας μητρότητας, στο οποίο μας εισάγει η Θεοτόκος. Σαν να «εξαφανίζεται» εκείνη, για να πάρουμε εμεῖς τη θέση της. Κάθε ἄνθρωπος που ακολουθεῖ τον λόγο του Θεοῦ παίρνει με κάποιο τρόπο τη θέση της Μητέρας Του. Ο Λόγος που γεννήθηκε εφάπαξ κατά σάρκα γεννιέται συνεχῶς κατά πνεύμα από φιλανθρωπία σε αυτούς που θέλουν, σε αυτούς που ταπεινά ασκούνται στο μυστήριο της ησυχίας, ως περισυλλογῆς των σκορπισμένων δυνάμεων της ψυχῆς και αναφοράς τους στον Θεό, ως ετοιμότητας και κένωσης, ως περίπτυξης και ενοποίησης του κόσμου ολόκληρου.

Δίνει ἔτσι η Θεοτόκος το αντίβαρο στη σημερινή κουλτούρα της διάσπασης, της αποσπασματικότητας, ἢ και της σχιζοφρένειας. Ὅπου δεν υπάρχουν απλῶς εσωτερικές συγκρούσεις ἀλλὰ παράλληλη παρουσία πολλῶν προσώπων σε ἓναν ἄνθρωπο. Ὅχι μόνο νους, καρδιά, θέληση και συναίσθημα ἀλληλοσπαράζονται, ἀλλὰ ο ἄνθρωπος

αλλάζει αυτό που είναι, ανάλογα με τις περιστάσεις. Έτσι μπορεί τώρα να προσκυνά στον ναό, και την επόμενη στιγμή να συμπεριφέρεται σαν να μη γνωρίζει τίποτε ιερό και όσιο. Σε αυτό το ον δεν υπάρχει εσωτερικότητα, καμιά εσωτερική εργασία, κανείς διάλογος με την ψυχή και τη συνείδηση. Είναι υπερδραστήριο, σαν αιωρούμενο πολύσπαστο, αλλά η δράση του είναι η άλλη όψη της ανίας του—εξ ου και μεταβάλλει συνεχώς φίλους, συντρόφους, συζύγους, τόπους. Μισεί την ηρεμία, η μόνωση τον τρομάζει, γι αυτό και έχει χάσει την ικανότητα να ακούει, είτε τους άλλους, είτε την ψυχή του είτε τον Θεό. Δεν μπορεί να απορήσει ούτε να θαυμάσει, το ωραίο και το αγαθό περνούν από μπροστά του απαρατήρητα, γιατί το σύμπαν του έχει μια μόνο διάσταση. Και παρότι είναι επικοινωνιακός, δεν διαθέτει ευγένεια, γιατί έχει χάσει κάθε αναφορικότητα πέρα από την αρρωστημένη, σταθερή αναφορά στο εγώ του.

Όμως, και τα πιο ιερά πράγματα και πρόσωπα μπορούν να συρθούν για να υπηρετήσουν το σκοτεινό μυστήριο του κύρους και της εξουσίας. Κάποτε βρέθηκα μαζί με άλλους Αγιορείτες πατέρες στη Ρωσία, σε γεύμα με κληρικούς και τον μητροπολίτη της περιοχής εκείνης. Ο μητροπολίτης ζήτησε να προσευχόμαστε, ώστε να αναγεννηθεί η μεγάλη και ένδοξη Ρωσία, να ξαναβρεί το παλαιό μεγαλείο της. Θεώρησα καθήκον μου (ή ενέδωσα στον πειρασμό) να απαντήσω ότι και οι Έλληνες θα ήθελαν τη μεγάλη και ένδοξη αυτοκρατορία τους, πλην όμως το μεγαλείο της Ορθοδοξίας δεν είναι η κοσμική δύναμη, αλλά η ταπείνωση, η απλότητα και η αφάνεια. Κάποιοι απλοί, νέοι ιερείς κούνησαν καταφατικά το κεφάλι τους, αλλά μέχρι εκεί είχαν ελευθερία να εκφραστούν. Παρά ταύτα, οι τοίχοι της τραπεζαρίας που μας φιλοξενούσε ήσαν κοσμημένοι με εικόνες της ιεράς ιστορίας, οι οποίες υποδείκνυαν την αποποίηση των οραμάτων κοσμικής δόξας και ισχύος.

Όταν ο Μονογενής, η Μητέρα, και η Ορθοδοξία μετατρέπονται σε ιδεολόγημα, μπορούν να χωρέσουν και να καθασιάσουν τις πιο ασύμβατες με τον Χριστιανισμό συμπεριφορές, μπορούν ακόμη και να μεταβάλουν μια κοινότητα, και χώρες ολόκληρες, σε αρένα με μονομάχους και μάρτυρες και θεατές. Σε τέτοιες καταστάσεις η Παναγία παίρνει τον ρόλο μιας θεότητας που προστατεύει και ενισχύει τους ισχυρούς ή τις εμπόλεμες ομάδες. Και η αληθινή Θεοτόκος προσπερνά σιωπηλή, χωρίς να την ακούει κανείς, απαρατήρητη.

Όπως η Παρθένος έδωσε στον κόσμο τον ίδιο τον Θεό, αφού έδωσε τον εαυτό της στον Θεό, έτσι, το μυστήριο του Θεού και της σωτηρίας του κόσμου γνωρίζεται και

εξαγγέλλεται όχι με λόγια, θεωρείες και ρητορική, αλλά με την αγάπη και την αφιέρωση. Χωρίς αυτή την ταπεινή αγάπη, όλα τα του κόσμου, και λόγια εξαισία, και διακονίες και δράση γίνονται κύμβαλα αλαλάζοντα. Η αληθινή δόξα είναι απλή και σταυρική. Έχει διαύγεια και καθαρότητα, και δεν αποτελείται από φώτα που θαμπώνουν και γοητεύουν, αλλά από την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος, που ανοίγει τα μάτια της ψυχής.

Αφήσαμε για το τέλος την εσχατολογική διάσταση του μυστηρίου της Θεοτόκου. Μυστήριο λέγεται και αυτό που γνωρίζει ο Θεός για το τέλος των καιρών, και το αποκαλύπτει όπου και με όποιον τρόπο Εκείνος θέλει. Είναι το μυστήριο αυτών που πρόκειται να συμβούν στο τέλος της ιστορίας. Η ιστορία της Θεοτόκου κλείνει με ένα μυστήριο. Πεθαίνει, ενταφιάζεται, αλλά μετά από λίγες ημέρες δεν βρίσκεται στον τάφο της. Το θέμα μένει σε εκκρεμότητα. Το αειπάρθενο σώμα της κλείνει τη διαδοχή του θανάτου, όπως έγινε και στον υιό της, αλλά η αφήγηση μένει ανοιχτή. Δεν γνωρίζουμε το τέλος, ωστόσο το τέλος προαναγγέλλεται. Το έργο δεν τελειώνει, η ιστορία αναμένει την κατάληξη και δικαίωσή της, αλλά η ενέργεια του Θεού, που θέωσε τότε την Θεοτόκο και τώρα αρπάζει το σώμα της, δηλώνει μυστικώς και δραστηκώς παρούσα, παρά τις κακοήθειες των ανθρώπων.